

Fra lægelatin til lægeengelsk og lægedansk. En historisk gennemgang med et praktisk sigte

HENRIK R. WULFF

Publiceret i Bibliotek for Læger 2001: 193: 123-46

Må kun citeres med denne kildeangivelse

Professor, dr. med. Henrik R. Wulff

Gladsaxevej 16

2960 Søborg

h.r.wulff@image.dk

Ethvert håndværk kræver værktøj, og det videnskabelige håndværks fornemste værktøj er fagsproget. For lægevidenskabens vedkommende er fagsproget ikke blot et spørgsmål om anatomiske betegnelser og navne på forskellige sygdomme, selvom disse betegnelser naturligvis skal være så præcise som overhovedet muligt. Fagsproget er mere end det. Det er bæreren af et sammenhængende tankesæt, som vi umærkeligt tilegner os i løbet af vor uddannelse. En ikke-læge kan slå op i en ordbog, hvad der forstås ved *appendix* eller *fractura colli femoris*, men ordbogen vil ikke på samme måde på et par linier kunne fortælle, hvad der forstås ved ord som *bindevævssygdom* eller *evidensbaseret medicin*. De kræver indleven i en begrebsverden, hvori indgår mange andre begreber, som så også må forklares.

Lægevidenskaben er et internationalt fag, men fagsproget er ikke lige så internationalt. Denne artikel handler først og fremmest om det lægevidenskabelige fagsprog i engelsktalende lande, som jeg vil benævne *lægeengelsk*, fagsproget herhjemme, *lægedansk*, og det gamle internationale fagsprog, *lægelatin*, der også indeholdt mange ord af græsk oprindelse.

Lægeengelsk trives godt. Man har lagt lægelatinen helt bag sig, men har bevaret en masse latinske og græske ordstammer, som indgår i anglicerede udtryk, og det er fortsat meget produktivt. Lægevidenskabens udvikling medfører til stadighed et behov for nye begreber, og de fleste af disse navngives først på engelsk. Desuden har lægeengelsk gennem det sidste halve århundrede opnået en ganske særlig status, da det er blevet sproget for praktisk taget al faglig international kommunikation.

Lægedansk har det derimod ikke godt. Vi slås stadig med rester af lægelatin, idet vi fortsat bevarer lidt af den illusion, at latin er vort fags internationale sprog, men alligevel har vi opgivet latinundervisning af medicinske studerende. Vi importerer nye begreber fra engelsk, og vi fordanser på ustandardiseret vis både de gamle lægelatinske og de nye lægeengelske udtryk.

Somme tider benytter vi i flæng ord af forskellig oprindelse for det samme begreb, og vi er ofte i tvivl om, hvordan vi skal behandle dem grammatikalsk, eller hvordan vi skal stave dem. Det er dette forhold, som er hovedemnet for denne artikel. Hvad skal vi gøre med resterne af lægelatinen, og hvordan skal vi håndtere importen fra lægeengelsk?

Man kan selvfølgelig have den indstilling, at vi blot skal lade udviklingen gå sin skæve gang. Det engelske sprogs indflydelse er nu meget stærk på en række områder, og allerede nu *surfer* vi på *internettet*, *downloader filer* på *harddisken* og beslutter os så for, om vi skal *delete* dem eller *printe* dem ud. Man kan acceptere, at det også bliver det fremtidige mønster for lægevidenskabeligt fagsprog, og mene, at vi skal blot vænne os til det.

En sådan *laissez-faire* indstilling kan imidlertid meget vel medføre, at udviklingen går endnu videre, og at læger simpelthen går over til at tale engelsk, når de diskuterer lægefaglige emner. De vil måske opgive at skrive faglige artikler på dansk, beslutte sig for at tale engelsk i de videnskabelige selskaber, og endog vælge at nedfælde oplysninger om den enkelte patient i engelsksprogede elektroniske patientjournaler. Det er slet ikke nogen utopisk tanke, når man betænker, at vi for 150-200 år siden var i en lignende situation. Dengang var det internationale fagsprog lægelatin, og det benyttede man, når man skrev journaler på nyindlagte patienter på Almindeligt Hospital og Det Kongelige Frederiks Hospital.

Man kan også indtage det standpunkt, at dansk fortsat skal være et kultursprog, og at det også i fremtiden skal kunne benyttes til kommunikation på alle niveauer, inklusive det videnskabelige. Artiklen er skrevet ud fra den forudsætning, at vi meget nøje skal overveje dette standpunkt og se på, hvad det indebærer. Det er indlysende, at der må blive tale om en vanskelig balancegang, da vi samtidig må erkende, at lægevidenskaben i hvert fald som naturvidenskabelig disciplin er international, og at vi ikke kan være tjent med at isolere os. Det indebærer blandt andet, at udviklingen af lægedansk i betydelig grad skal modelleres efter udviklingen af lægeengelsk.

For at forstå problemerne i dag og for at kunne diskutere den mulige udvikling i fremtiden er det nødvendigt at tage historisk tilløb, og derfor handler den første del af denne artikel om udviklingen af tidligere tiders internationale fagsprog, lægelatin, og om udviklingen af det, som vi i dag kan kalde lægeengelsk og lægedansk. Ved hjælp af denne historiske gennemgang lægges grundlaget for artiklens sidste halvdel, der handler om, hvad vi kan gøre i den nuværende situation.

Lidt om lægegræsk og tidlig lægelatin

Det oprindelige lægevidenskabelige sprog i vestlig kultur var græsk, og de ældste overleverede skrifter er skrevet på det sprog. Det gjaldt fx de hippokratiske skrifter fra omkring 400 f. Kr. i Grækenland, men det gjaldt også faglitteraturen fra Romerrigets storhedstid, da de fleste læger på den tid var af græsk herkomst. Den berømteste af disse var GALEN, som levede i det 2. århundrede e. Kr., og hans skrifter har haft enorm indflydelse helt op til 1800tallet.

Selvom græsk dominerede inden for den naturvidenskabelige faglitteratur i de første århundreder e. Kr., blev latin dog også benyttet. Naturforskeren PLINIUS DEN ÆLDRE (23-79) skrev på latin, men han benyttede utallige græske fagtermer. Som eksempel kan nævnes følgende passage (1), der handler om brugen af planten skovsyre:

Radice lichenas et lepras curant, in vino vero decocta strumas et parotidas, et calculos pota e vino et lienes inlita, coeliacos aequae et dysentericos et tenesmos. (De behandler lichen og lepra med roden, og med rod kogt i vin behandler de hævelser og parotislidelser, og med rod opløst i vin behandler de sten, og med rod påsmurt miltsygdomme, samt ligeså godt lidelser i abdomen, dysenteri og tenesmer).

Jeg skal ikke indlade mig på at fortolke hvilke lidelser, der mere eksakt kan være tale om, men eksemplet viser, hvordan teksten er iblandet græske ord (ordene i kursiv) med latinske endelser. Latiniseringen fulgte fastlagte principper (latiniseringsregler), som har fulgt lægelingen (og lægeengelsk) helt op til vore dage. Allerede dengang var reglerne for transskription af det græske alfabet til det latinske fastlagt (*chi* til ch, *kappa* til c, *phi* til ph, *theta* til th, *rho* til rh osv.). PLINIUS benytter også ord som *rheumatici* (reumatiske tilstande), *phthisis* og *asthma*, og hans sprog kan betragtes som en forløber for det senere lægelingen med dets mange græske islæt.

Fra det sjette århundrede indtil renæssancen var kendskabet til græsk minimalt (2), og det genvandt aldrig sin position i den akademiske verden som latin. Det var således de latinske oversættelser af de Galenske skrifter, der blev læst, og selveste HIPPOKRATES citeres ofte for at have sagt *ars longa, vita brevis*, selvom det, han sagde, nok var *he techne makra, ho bios brachys*. I nogle tilfælde blev de græske originaltekster kun bevaret for eftertiden, fordi de 'overvintrede' i den arabiske verden.

Lægelingenens guldalder

Latin var enerådende for international kommunikation i middelalderen. Dog adskilte middelalderlingen sig på mange måder fra klassisk latin, bl.a. ved en noget simplere sætningsopbygning. Som repræsentant for de lægelige forfattere i den periode kan nævnes HENRIK

HARPESTRÆNG (død 1244), som skrev urtebogen *Liber herbarum*. Følgende eksempel viser den enklere sprogform, hvor ordene næsten et for et kan oversættes til dansk (3):

Menta est herba alta et bonum habet odorem et hanc habet virtutem quod quicumque eam decoctam cum vino biberit illo die inebriari non potest de aliquo potu. (Mynte er en høj urt og har en god lugt og har den dyd, at enhver der drikker den kogt med vin ikke den dag kan beruses af nogen drik). 'Menta' er lånt fra græsk.

Efter renæssancen begyndte man igen at efterligne den klassiske periodes sprogbrug, og man kan betegne det 16. og 17. århundrede som lægelatinens guldalder. Det var på den tid, at man standardiserede den anatomiske nomenklatur, og det skete med megen fantasi og brug af utallige metaforer (2, p. 43) fra dagliglivet og fra dyre- og planteriget, fx *acetabulum* (eddikeskål), *patella* (tallerken eller offerskål), *cochlea* (snegl), *uvula* (lille drue), *glans* (agern) og *cortex* (bark). Vi er i dag så indlevede i denne terminologi, at vi helt overser opfindsomheden.

Der er ingen tvivl om, at latin på den tid var et levende sprog i lærde kredse, både i skrift og tale. Latin var sproget for international kommunikation, og der foreligger underholdende beskrivelser af den sprogforbistring, der kunne opstå, når man udtalte latin på den franske, engelske eller danske måde (4). Vi har bevaret mange berømte videnskabelige arbejder på Latin fra 1600-tallet. Fra England kan nævnes WILLIAM HARVEYS *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus* (Et anatomisk studie af hjertets og blodets bevægelse hos dyr) fra 1628 og THOMAS SYDENHAM'S populære lærebog *Observationes medicae* fra 1676. Herhjemme var vi også godt med, idet jeg blot skal nævne THOMAS BARTHOLINS *Vasa lymphatica in homine nuper inventa* (Den nylige opdagelse af lymfekarrene hos mennesket) fra 1654 og NIELS STEENSENS *Musculi descriptio geometrica* (Musklens geometriske beskrivelse) fra 1667.

NIELS STEENSEN henvendte sig også på formfuldendt latin til sine *spectatores omnis ordinis dignissimi* (højtærede tilskuere af enhver rang), da han i 1673 holdt den berømte forelæsning, som indledte hans anatomiske demonstrationer. Følgende berømte citat (5) viser, at der er ikke længere er tale om 'klosterlatin', men om en tilbagevenden til den elegante klassiske stil:

Si minima portio superficiei humanae adeo venusta est et tantopere afficit intuentem, quas venustates videremus, ... si horum omnium a causa, quae nos ignoramus, omnia sciente dependentiam intueremur? Pulchra sunt, quae videntur, pulchriora, quae sciuntur, longe pulcherrima, quae ignorantur. (Hvis den mindste del af menneskets overflade er så skøn og påvirker beskueren i en sådan grad, hvilken skønhed ville vi da ikke se, hvis vi kunne beskue alt dettes afhængighed af det ophav, som ved alt det, vi ikke ved. Smukke er de ting, som kan ses, smukkere er de, som kan erkendes, og smukkeste er de, som vi er uvidende om).

Dengang var disse sætninger ikke noget, der skulle dechiffreres med en ordbog og grammatik; vi må formode, at de blev forstået umiddelbart af de tilstedeværende.

Udviklingen i England

I løbet af 1700-tallet ændrede billedet sig gradvis i England. I 1705 skrev WILLIAM COWPER et arbejde om aortasklerose på engelsk, og allerede på det tidspunkt er angliseringen af fagudtrykkene godt i gang. Han nævner *aorta* (som også hed *the great artery*) og *vena pulmonalis*, men herudover benytter han angliserede termer som *the left ventricle*, *the left auricle*, *the mitral valve*, *the semilunar valves* og *the coronary artery* (6). WILLIAM CULLEN, der i 1755 blev professor i medicin i Edinburgh og var kendt som en inspirerende lærer, fremmede yderligere angliseringen ved at være den første, der holdt sine kliniske forelæsninger på engelsk i stedet for latin (7). Den skotske læge WILLIAM WITHERING benyttede ligeledes engelsk, da han i 1785 publicerede sin *Account of the foxglove and some of its medical uses* på engelsk. Også latin benyttedes dog århundredet igennem, og så sent som i 1802 udgav WILLIAM HEBERDEEN sine kliniske kommentarer på latin. Kendskabet til latin var dog stærkt på retur, og hans søn måtte oversætte bogen til engelsk. Én af den tids kulturpersonligheder, Dr. SAMUEL JOHNSON, som var HEBERDEENS patient, kaldte ham *ultimus romanorum* (den sidste romer) (7), og det var berettiget, da lægelatinen i England derefter var erstattet af *lægeengelsk*.

For til fulde at forstå, hvad der skete, er det nødvendigt at se på det engelske sprogs historie. Engelsk er som bekendt et germansk sprog ligesom tysk og dansk, og i Vikingetiden var ordforrådet i oldengelsk (angelsaksisk) ligesom i oldnordisk næsten udelukkende af germansk oprindelse. Men efter Normannernes invasion i 1066 gennemgik engelsk en ganske særlig udvikling. Der importeredes et stort antal middelalderfranske ord (af latinsk oprindelse), som gradvis assimileredes i sproget og til sidst opfattedes som ligeså 'engelske' som det oprindelige germanske vokabularium. Ligesom latin tidligere havde udviklet latiniseringsregler, som tillod assimilation af græske ord, udviklede engelsk *angliseringsregler* for assimilation af ord af romansk oprindelse. Dette er grunden til, at engelsk i de efterfølgende århundreder, ikke mindst efter renæssancen, i langt højere grad end andre germanske sprog som fx dansk, tysk og hollandsk, utvungent importerede franske og latinske ord, og i dag har engelsk måske ligeså mange ord af romansk som af germansk oprindelse. Ved hjælp af disse (uskrevne) angliseringsregler, af hvilke

nogle vil blive nærmere omtalt nedenfor, kan en englænder umiddelbart 'høre', at lægelatinske ord som *tuberositas* må oversættes til *tuberosity*, *coagulare* til *coagulate* og *ossificare* til *ossify*.

Det karakteriserer engelsk, at de romanske lån ikke opfattes som fremmedelementer i sproget. Ord som *begin* (germansk), *commence* (tidligt lån afledt af *cominitiare* på senlatin) og *initiate* (senere lån fra latin) har nok lidt forskellig betydning, men de er alle lige engelske. På dansk kan vi sige *begynde* og *initiere*, men det sidstnævnte opfattes som et fremmedelement, og er man ikke helt sikker på betydningen, vil man slå det op i en såkaldt 'fremmedordbog'. COWPER benyttede som nævnt udtryk som *semilunar valves* og *coronary artery*, og de kunne ikke oversættes til 'rigtigt' engelsk. På dansk opfattes *semilunærklapper* og *koronararterie* som fremmedord, og vi kan oversætte dem til almindeligt dansk: *de halvmåneformede klapper* og *kranspulsåren*.

Dette forhold har stor betydning for kommunikation mellem læger og patienter. En dansk læge kan over for sin patient oversætte *appendicitis* til *blindtarmsbetændelse*, og *ulcus duodeni* til *sår på tolvfingertarmen*, medens *appendicitis* og *duodenal ulcer* på engelsk er uoversættelige. Der er dog undtagelser. En patient med *cholecystitis* vil formentlig få at vide af sin læge, at han har *inflammation of the gall bladder*. og jeg har også hørt om en engelsk kirurg, der forklarede en pancreatitispatient, at han havde *inflammation of the sweetbread*. Måske patienten var slagter.

Lægeengelsk udvikler sig stadig, idet ny viden og teknologi kræver nye termer, og disse består typisk af nye kombinationer af latinske eller græske ord, ofte med vedhæftede præfikser suffikser. Sådanne sammensatte ord kan benævnes neoklassiske termer. Den mest brugte metode består i at forbinde de enkelte elementer med et 'o', som i *gastroscopy* og *gastroenteritis*. Denne tradition har gamle rødder, idet man på klassisk græsk dannede mange sammensatte ord efter det mønster, og nogle af disse overgik til latin som fremmedord. I middelalderen begyndte man så at konstruere latinske ord på samme måde (fx *anglosaxonicus*), men det var dog først efter lægelatinens forfald, at denne form for kombinatorik tog rigtigt fart. Det skete i lægeengelsk (såvel som i lægetysk og lægefransk), men også i andet teknologisk fagsprog (fx *electromagnetism*). Nogle almindeligt anvendte termer er sprogligt uheldige, fx *colonoscopy*, der burde hedde *coloscopy*, da 'o'-et skal hæftes på det første ordelements stamme *col-*.

I denne fremstilling har jeg i øvrigt ikke skelnet mellem britisk engelsk og amerikansk engelsk, da forskellene mellem det lægevidenskabelige fagsprog i Storbritannien og USA er små. Ortografien er lidt forskellig, idet man i USA benytter 'e' i stedet for engelsk 'oe' og 'æ', 'or' i stedet

for 'our', og sommetider 'k' for 'c' (fx *edema/oedema*, *hemolysis/haemolysis*, *tumor/tumour*, *leukocyte/leucocyte*), men det spiller jo ingen større rolle.

Situationen i dag i England og USA

Som følge af denne udvikling har lægeengelsk i dag følgende komponenter:

1. Der refterer, hvad man kan kalde *fossile rester af lægelatin*, dvs. sammensætninger af latinske ord med de korrekte endelser. Som eksempler kan nævnes et sygdomsnavn som *diabetes mellitus* og visse udtryk ved medicinordination: *t.d.s.* (*ter die sumendum*, bør tages tre gange daglig) eller *t.i.d.* (*ter in die*, tre gange daglig). Selvom udtrykkene er gængse, er det nok de færreste brugere, der ved, hvad bogstaverne står for. Den mest udbredte brug af lægelatin ses dog inden for anatomen, når det gælder muskelnavne, fx *the latissimus dorsi muscle* og *the levator scapulae muscle*. Disse lægelatinske rester i lægeengelsk er fossile i den forstand, at man ikke søger at bøje dem i forskellige grammatikalske sammenhænge. De findes kun i den angivne form.

Der anvendes også en del latinske enkeltord, dvs. ord, som ikke er blevet angliciseret, men i ental har bevaret deres latinske endelse. De falder i tre grupper afhængigt af, hvordan de bøjes i flertal. Nogle få har latinsk flertalsendelse (fx *bacillus/-i*, *bacterium/-ia*, *vertebra/ae*, *analysis/-es*), medens andre får påhæftet engelsk flertals '-s', fx *cancer/-s* og *carcinoma/-s*). De fleste forsøger man dog slet ikke at bøje, fx *fremitus*, *appendicitis*, *hydrocephalus*).

2. Hovedstammen af det engelske fagsprog består dog som beskrevet ovenfor af *anglicerede termer*, idet disse omfatter både oprindeligt lægelatinske ord og neoklassiske sammensatte ord. Det drejer sig om sygdomsnavne (fx *myocardial infarction*), navne på operative indgreb (*colectomy*) og undersøgelsesmetoder (*gastroscopy*), samt langt de fleste anatomiske betegnelser bortset fra muskelnavnene, fx *anterior interosseous artery* og *anterior interosseous nerve*.

3. Desuden benytter fagsproget mange *ord fra engelsk dagligsprog*, fx organbetegnelser (*heart*, *liver* osv.). Dagligsprogets ordforråd anvendes også i anatomiske betegnelser, hvor vi ville benytte lægelatin, fx *the deep branch of the radial nerve*.

Udviklingen i Danmark

I Danmark var udviklingen en anden, idet man fortsatte med at benytte latin som fagsprog i meget længere tid end i England. Ganske vist startede udgivelsen af Bibliotek for Læger på dansk allerede i 1809, men på Det almindelige Hospital i København fortsatte man på de medicinske afdelinger med at skrive journaler på latin helt op til 1850'erne. De er bevaret på Medicinsk-Historisk Museum. Doktordisputatser i den første halvdel af 1800-tallet blev ligeledes skrevet og forsvaret på latin, idet P.A. SCHLEISNER, der er kendt for næsten at have udryddet *tetanus neonatorum* på Island (8), var den første, der indleverede sin disputats på dansk, hvilket skete i 1849. En del lærebøger blev også skrevet på latin, fx Professor OLUF LUNDT BANGS *Observationes medicae* (9) fra 1822. Det følgende uddrag referer til en 5-årig dreng, idet den abrupte stil er typisk for sygehistorierne.

...vesperam versus febris ardens et *aphonia* cum continuo ejulatu; altero die dolet caput, evomit biliosa, oculi torvi et immobiles, pulsus celer subtensus, pallor faciei, alvus aperta; die 3tio delirium mite, clamore misserimo interruptum; ad vesperam remissio, adstantes agnoscit, praeter maxillae immobilitatem nil queritur, rigor adest *tetanicus* et dolor dorsi ab attactu. Die 4to convulsiones et mors. (Henad aften brændende feber og afoni med vedvarende jamren. På andendagen hovedpine, opkastning af galde, stirrende og ubevægelige øjne, hurtig halvspændt puls, ansigtsbleghed, afføring. På tredjedagen let delir afbrudt af den ynkeligste klagen. Henimod aften bedring, kender de tilstedeværende, ingen klager udover ubevægelighed af kæben, der er tetanisk rigor og rygsmerter ved berøring. På fjerdedagen kramper og død). De kursiverede ord er af græsk oprindelse.

På den tid forventede man altså, at medicinstuderende og læger kunne både læse og skrive den form for latin. Så sent som i 1842 (10) foreslog BANG et skema til journalføring, der var skrevet latin, så det kunne anvendes internationalt, men han var nok også vor *ultimus romanorum*, som HEBERDEEN havde været det i England næsten et halvt århundrede tidligere.

Først i den sidste halvdel af 1800-tallet ophører danske læger helt med at kommunikere på latin, og der udvikledes et dansk fagsprog. Udviklingen var på væsentlige punkter forskellig fra udviklingen i de engelsktalende lande, hvilket blandt andet skyldtes, at vi helt op til anden verdenskrig havde langt tættere faglig forbindelse med Tyskland og Østrig end med Storbritannien og USA.

Selvom kendskabet til latin hurtigt aftog, bevarede vi dog som nævnt helt op til vore dage lidt af den illusion, at lægelatin fortsat var vort fags internationale sprog. Indtil 1991 fordredes den såkaldte 'lille latinprøve', og så sent som 1950'erne (egen erfaring) lærte medicinske studenter at skrive magistrelle recepter af følgende type, idet lærebogen også gennemgik den nødvendige grammatik (11).

Recipe
chlorali hydratis grammata 10

phenazoni grammata 10
 solve in aquae destillatae grammatibus 240
 adde syrui sacchari grammata 78
 misce, detur, signetur "1 spiseskefuld ved sovetid osv"
 Reiteretur quadruplo ex intervallo dierum XIV

Underviseren, ELITH PRÆTORIUS, kunne dog ikke lade være med at påpege det uheldige i, at læger og apotekere på et så vigtigt område som medicinordination skulle kommunikere på et sprog, som ingen af dem beherskede.

Situationen i Danmark i dag

Lægedansk er følgelig væsentligt mere sammensat end lægeengelsk, da det har følgende bestanddele.

1. *Lægelatinske udtryk.* Der anvendes langt flere lægelatinske udtryk i dansk end i engelsk fagsprog. Næsten alle *sygdomsnavne* har en latinsk betegnelse, men det begrænsede kendskab til latin blandt fagsprogets brugere giver betydelige problemer. Allerede i 1958 var der i stud. med. et læserbrev (12), som harcelerede over alle de forkerte endelser i sygdomsbetegnelserne i 7. udgave af Medicinsk Kompendium, fx *alcoholismus chronicum*, *cancer ductus hepaticus*, *oedema angioneurotica* og *arthrosis genu*. Siden er forholdene bedret pga. af grundigere korrekturlæsning, men til gengæld er der i den seneste 15. udgave (13) opstået totalt kaos, når det gælder valget mellem latinske eller fordanskede udtryk. I nogle kapiteloverskrifter hedder det på smukt lægelatin *febris paratyphoidea*, *ulcus pepticum cum perforatione* og *thrombosis arteriae pulmonalis*, medens der i andre benyttes danske betegnelser som *lungeemboli*, *fæokromocytom* og *hypertyreose*

Hertil kommer så, at de lægelatinske rester i lægedansk modsat lægeengelsk ikke er helt fossile. I journalsprog benyttes i en vis udstrækning de latinske sygdomsnavne, når diagnosen skal angives, og disse latinske ord skal så bøjes, når de kombineres med *sequelae* (der kræver sygdomsnavnet i genitiv), *ad* (der styrer akkusativ) eller *observatio pro* (der styrer ablativ). Det er der meget få, der kan finde ud af, og i praksis erstattes endelsen så klogeligt af et punktum. I dag vil det vel nærmest blive anset for krukkeri at skrive *observatio pro metastasibus ad columnam vertebralem* eller *sequelae ulceris ventriculi*. I øvrigt er *obs. pro* vistnok et rent dansk fænomen (E. SNORRASON, personlig meddelelse). At blive indlagt *obs. pro morbillis* betød oprindeligt, at patienten, der havde fået stillet diagnosen *morbilli*, var for syg til at blive passet hjemme og derfor

måtte indlægges til observation af det videre forløb. Siden er betydningen skredet til 'mistanke om'. Her ville man på lægeengelsk i stedet skrive *?measles* (der læses *query measles*).

Det er i øvrigt ikke altid let at bøje ordene korrekt. Fx er ordet *diabetes* græsk (afledt af *diabaino*, går igennem), og skulle man angive en genitivform, måtte man i overensstemmelse med de klassiske latiniseringsregler vælge *diabetae* (idet græske substantiver med endelsen -s afledt af verber bøjes efter 1. deklination) (14). 'Følger af diabetes mellitus' skulle så hedde *sequelae diabetae melliti*. Alternativt kan man vælge den græske genitiv *diabetou* (udtalt *diabetu*). Denne omstændelige forklaring, som jeg en gang fik af en klassisk skolet patient, nævnes kun for at påpege det utopiske i at løse problemerne ved genindførelse af latinundervisning. Ikke engang den afskaffede 'lille latinprøve' rækker til.

Hertil kommer, at det kun er de færreste af de latinske sygdomsbetegnelser, der som *diabetes mellitus* er overtaget fra gammelt lægelatin. Mange fx *infarctus myocardii acutus* repræsenterer en 'oversættelse' til latin af neoklassiske termer fra bl.a. lægeengelsk.

Inden for den anatomiske nomenklatur er der også fortsat lidt liv i lægelatinen. Der findes som bekendt standardiserede internationale betegnelser for enhver anatomisk struktur, og det ville være umuligt at lære dette gigantiske antal termer udenad med de korrekte endelser uden et vist kendskab til latinsk grammatik. Man skal kunne bøje *pancreas* i *cauda pancreatis* og *nervus* i *ramus profundus nervi radialis*, medens man på lægeengelsk kan nøjes med at sige *tail of the pancreas* og *deep branch of radial nerve*.

I receiptsproget er lægelatinen nu rent fossil. Vi skriver stadig *rp.*, men de færreste læger ved, at det er imperativ af *recipio* (jeg tager) og at der er tale om en ordre til apotekeren om at tage det nævnte medikament ned fra hylden. Man skriver også *d.s.* (der står for *detur signetur*), men det er nok de færreste, der kende den nøjagtige oversættelse: *detur* (skal gives til patienten) og *signetur* (skal påtegnes). Ordene er i øvrigt i konjunktiv, da de udsiger den talendes vilje.

2. *Fordanskede lægelatinske udtryk.* Det er allerede nævnt, at sygdomsnavne i reglen findes både på lægelatin og i en fordansket form, idet de fordanskede former er de fremtrædende i den daglige kommunikation læger imellem. Således vil man aldrig sige ved morgenkonferencen, at en nyindlagt patient lider af *infarctus myocardii acutus*, men blot at han har et myokardieinfarkt. Anatomiske betegnelser fordanskes også, idet man fx kan tale om femoralarterien eller akromioklavikulærlæddet. I mange tilfælde, når det gælder symptomer eller undersøgelsesmetoder benyttes kun det fordanskede udtryk, fx krepitation, ekspektorat, delirøs, gastroskopi og lungeskintigrafi.

3. *Engelske fagudtryk.* Hertil kommer så, at der nu indføres flere og flere engelske ord i fagsproget. I et enkelt nummer af Ugeskrift for Læger (15) fandt jeg på siderne om Videnskab og Praksis følgende engelske eller kombineret engelsk-danske udtryk, af hvilke flere vil blive nærmere omtalt nedenfor:

acetabular-cup'en, body mass index, blodflow, blood flow, bone morphogenetic proteins (BMPer), borderline case, case-kontrolstudie, cross-over studie, design, device, enzyme linked immuno sorbent assay (ELISA), fibroblast growth factor (FGF), flapping, followup-studier, gold standard, gonadotrophin-releasing hormone (GnRH), inlet view, insulin-like growth factor (IGF), kapillærflow, luteinizing hormone releasing hormone (LHRH), metabolic clearance rate, M-wave-areal, myofascial pain syndrome, number-needed-to-treat (NNT), osteogenic protein, outlet view, ovulatory index, panic disorder, platelet derived growth factor (PDGF), proportional hazards model, proxy variabel, research fellow, residue detektion, Richard's international total hip (ITH), rotator cuff tendinitis, scanning, score, single dosis studie, single photon emissions computer tomography (SPECT), site-specific, serotonin specific reuptake inhibitor (SSRI), transforming growth factor beta (TGF- α), , two-sample t-test, quinine hydrochloride, Western blot, wildtype-mus.

4. Endelig er der naturligvis alle *de danske ord*, der bruges i fagsproget til, fx *nakkestivhed*, *lægkramper*, *dårlig almentilstand* og *akut medtaget*. Det er bemærkelsesværdigt, at de to sidstnævnte termer fra journalsproget vanskeligt lader sig oversætte til engelsk. Nogle danske betegnelser benyttes i flæng med fordanskede lægelatinske ord (fx *icterus/gulsot*, *dyspnøisk/kortåndet*, *adipøs/overvægtig*), medens andre fortrinsvis er reserveret kommunikation med ikke-fagfolk, fx *brud på lårbenshalsen*, *sår på tolvfingertarmen*, *blodmangel* og *blodprop*. I retsmedicinsk sprog kræves også danske anatomiske betegnelser, fx *fingrenes lange strækkemuskel*.

Hvad skal vi gøre?

Der er nok almindelig enighed om, at det er umuligt at styre et sprogs udvikling, men den samme nihilistiske indstilling behøver ikke gælde et fagsprog som lægedansk. Antallet af brugere er trods alt ret begrænset, og tidsskriftsredaktører, lærebogsforfattere, videnskabelige selskaber og universitetslærere har en meget betydelig indflydelse. Men bestræbelserne skal selvfølgelig være realistiske og målrettede, og som nævnt i indledningen bør man huske på, at lægevidenskaben er et internationalt fag, og at vi må være i stand til at kommunikere internationalt. Da det internationale fagsprog i fremtiden vil være engelsk, indebærer det, at dansk fagsprog skal udformes således, at oversættelse fra og til engelsk bliver så let som overhovedet muligt. Endelig bør det tilstræbes, at det danske fagsprog udvikles på sådan måde, at det ikke hæmmer kommunikationen med svensk-

og norsktalende kolleger. Følgende fire emner må diskuteres: fordanskning af ord af latinsk/græsk oprindelse, læglatinens fremtid, håndteringen af engelske fagudtryk og ortografi.

Fordanskningsregler

Det gælder mange af fagudtrykkene, at de består af et eller flere betydningsbærende elementer af latinsk eller græsk oprindelse. Der er ofte et præfiks og/eller et suffiks. Som eksempel kan nævnes *perinephritis*, der har både et præfiks (*peri-*) og et suffiks (*-itis*). Skal vi fordanske sådanne fagord volder præfikserne ingen problemer, da de kan overføres direkte, hvorimod suffikserne spiller en afgørende rolle for fagsproget, da det er dem, der skal modificeres.

Suffikserne er mangfoldige og præger i høj grad fagsproget. De benyttes til at aflede et ord (fx et substantiv eller et adjektiv) fra et andet (fx et verbum), idet valget af suffiks kan fortælle noget om afledningens betydning (16). Suffikserne er underkastet ret faste angliserings- og fordanskningsregler, der dog adskiller sig en del fra hinanden, og et vist kendskab til systematikken er nyttigt. Jeg skal belyse dette med nogle få eksempler.

Substantivsuffikserne *-mentum* og *-culum* kan føjes til verbalstammer for at angive midlet, hvorved noget opnås. Et *ligamentum* er midlet til at binde (*ligare*) noget sammen, og et *vehiculum* er midlet til at fremføre (*vehere*) noget. Suffikset *-mentum* angliseres og fordanskes til *-ment*, medens *-culum* angliseres til *-cle* og fordanskes til *-kel* (*vehicle*, *vehikel*).

-io, *-us* og *-ura* føjes til verbalstammer for at angive en handling eller resultatet af en handling, fx *retentio*, *pulsus* (et stød), *cultura* (dyrkning eller det dyrkede). Endelsen *-io* angliseres og fordanskes til *-ion*, hvorimod *-us* og *-ura* angliseres ved at erstatte nominativendelsen med *-e* (*pulse*, *culture*) og fordanskes ved at udelade denne endelse (*puls*, *kultur*).

-itis angiver betændelsestilstand i det pågældende organ, men var oprindeligt et græsk adjektivsuffiks (*arthritis nosos* = led-sygdom) (17).

Substantivendelser som *-scopia*, *-graphia*, *-pathia* er ikke egentlige afledningssuffikser, men repræsenterer snarere det andet led i et sammensat ord. Der er tale om neoklassiske termer med bindeleddet '-o-'.

Jeg så en gang en tysk lærebog fra begyndelsen af 1900tallet, hvor forfatteren i forordet lamenterede over bastardordet *appendicitis*, som var indført af amerikanere uden den fornødne klassiske skoling. Hans anke var, at det var sammensat af en latinsk og en græsk stamme.

Den form for purisme har vi i dag lagt bag os, idet der ikke længere er nogen, som vil forkaste lignende hybrider som *mediastinoskopi* (latin + græsk) eller *gastrointestinal* (græsk + latin). Men, når man har valget, kunne man jo nok foretrække *proktoskopi* (græsk + græsk) frem for *rektoskopi* (latin + græsk), og man kan ærgre sig en smule over indførelsen af udtrykket *renografi* i stedet for *nefrografi*.

Angliserede og fordanskede verber af latinsk oprindelse har ofte forskellig form. Det skyldes, at de angliserede former ofte afledes af den latinske supinumstamme, medens de fordanskede afledes af den latinske infinitiv ved tilføjelse af *-ere*. Fx hedder det på engelsk *coagulate*, *subtract* og *inspect* (afledt af supinumformerne *coagulatum*, *subtractum*, *inspectum*) og på dansk *koagulere*, *subtrahere* og *inspicere* (afledt af infinitivformerne *coagulare*, *subtrahere* og *inspicere*). Der findes dog mange undtagelser, fx ændres endelsen *-ficere* konsekvent til *-fy* på engelsk. Sammenlign fx *ossify* og *ossificere*.

Disse spredte eksempler tjener til at illustrere, at fordanskning kræver sproglig viden, og der burde derfor udarbejdes en langt mere fuldstændig vejledning i samarbejde med sprogkyndige.

Lægelatinens fremtid

Det diskuteres fra tid til anden (som ved det debatmøde, der afholdtes af det Sundhedsfaglige Studienævn ved Københavns Universitet i april 2000), om 'den lille latinprøve' bør genindføres, men den idé vandt ikke større tilslutning i en spørgeskemaundersøgelse, som ASTA HØY foretog blandt hospitalslæger, medicinstuderende og undervisere (18). Den latinprøve, som den ældre generation af læger udsattes for, omfattede meget medicinsk set irrelevant stof (fx hvordan det udtrykkes på latin, at HANNIBAL krydsede Alperne med 38 elefanter), men også en nyere lærebog, der specielt henvender sig til medicinstuderende (19), omfatter megen unødvendig tekstlæsning. Når englændere og amerikanere kan klare sig uden latinkundskaber, må vi også kunne gøre det.

Inden for klinikken er problemerne ikke svære at løse. Allerede nu har alle latinske sygdomsnavne fordanskede synonymmer, som sagtens kunne anvendes konsekvent i lærebøgerne, og termerne kunne endog med fordel finjusteres, så de var helt analoge til de engelske. Betegnelserne *ulcus ventriculi* og *ventrikelulcus* er således ikke umiddelbart forståelige for en engelsktalende og burde omdøbes til *gastrisk ulcus*. Desuden bør *obs. pro* erstattes af et spørgsmålstegn og *sequelae* af *følger efter*. Tilbage behøver der kun at blive enkelte lægelatinske fossiler som fx *diabetes mellitus*

og *cor pulmonale*. Dog må det understreges meget kraftigt, at sygdomsbetegnelserne skal være standardiserede, og den opgave kan passende tilfalde de forskellige specialselskaber i samarbejde med sprogkyndige.

Anatomien frembyder langt større problemer. Ved det nævnte debattmøde udtrykte nogle anatomer, at de var lede og kede af at høre studenterne tale om *foramen magna*, *medulla oblongatus* og *capitulus fibulae* med gale endelser og med tryk på *tu* og *bu* i de to sidstnævnte udtryk. Man kan kun være enige med dem, og situationen vil givetvis ikke blive bedre uden latinundervisning. Så hvad kan man gøre? Den naturligste løsning ville være, at anatomerne gennemgik hele den latinske *Terminologia anatomica* og konsekvent fordanskede termene, og de følgende eksempler viser, hvordan det kunne ske. Der er for hver struktur angivet den latinske betegnelse, den engelske betegnelse og et forslag til en fordansket betegnelse.

caput femoris = the head of the femur = femurhovedet.

crista intertrochanterica = the (inter)trochanteric crest = den intertrokanteriske crista (eller kam).

articulatio sternoclavicularis = the sternoclavicular joint = sternoklavikulærleddet.

musculus deltoideus = the deltoid muscle = deltoidmusklen

musculus flexor digitorum profundus = the flexor digitorum profundus muscle = flexor digitorum profundus musklen.

tendines musculi flexoris digitorum profundi = the tendons of the flexor digitorum profundus muscle = flexor digitorum profundus-muskulens sener.

arteria recurrens tibialis posterior = the posterior recurrent tibial artery = den posteriore rekurrente tibiale arterie.

rami intercostales anteriores arteriae thoracicae internae = the intercostal branches of the anterior thoracic artery = de interkostale grene af den anteriore torakale arterie.

nervus cutaneus antebrachii lateralis = the lateral cutaneous nerve of the forearm = underarmens laterale kutane nerve.

Det fremgår af eksemplerne, at jeg har lagt mig tæt op af den engelske terminologi, og at jeg derfor har accepteret brugen af 'latinske fossiler' i muskelnavnene. Men udover ønsket om international overensstemmelse er der intet, der taler imod, at man benyttede udtryk som *fingrenes dybe flexormuskel*. Det er helt sikkert, at mange anatomer og ældre læger, der er opdraget i den lægelatinske tradition vil stritte voldsomt imod sådanne tiltag, men det er svært at se nogen anden rationel løsning, når ethvert kendskab til latinsk grammatik er 'en saga blott'. Man vil selvfølgelig løbe ind i mange sproglige detailproblemer, men de bør med sprogkyndig assistance.

De anatomer, der kritiserede, at nogle studerende betonedede de forkerte stavelser i lægelatinske ord, bør i øvrigt huske på, at det gør vi alle sammen i mange tilfælde (20). På korrekt latin hedder det således *subcutis* med tryk på første stavelse og *pylorus*, *retina* og *mellitus* med tryk på næstsidste stavelse. Læger, der havde latin i skolen og lærte at skandere Catuls triste digt om

pigen, hvis spurv var død, husker måske linien: *nam mellitus erat suamque norat*. (fordi den var honningsød og kendte sin herskerinde), hvor 'i' i *mellitus* (og de øvrige understregede vokaler) er lange.

Det ville derimod være gavnligt, om man i undervisningen i langt højere grad end i dag lagde vægt på et kendskab til de latinske og græske stammers betydning. I forbindelse med en forelæsning spurgte jeg studenterne, om de kendte betydningen af almindelige ord som *thorax* (brystpanser), *deltoideus* (lignende det græske bogstav delta), *carina* (kølen på et skib) og *diabetes mellitus* (det søde genneløb). Det var der ingen af dem, der gjorde, hvilket må være ensbetydende med, at fagsproget for dem blot er et sammensurium af mystiske ord, der skal læres udenad. Man kunne også kommentere, at stammen *-phren*, der i dag refererer til mellemgulvet, på græsk også betød sjæl og ånd, idet man anså mellemgulvet for sædet for åndelige ytringer. Det ville give undervisningen lidt kulturhistorisk kolorit. Det kan umiddelbart synes uoverkommeligt at lære betydningen af alle fagordene, men selvom fagsproget er ordrigt, er der dog 'kun' tale om kombinationer af ca. 2000 latinske og græske ordstammer, og mange af disse er sjældent forekommende (21). Man savner sproglige noter i de gængse lærebøger.

Håndteringen af engelske fagudtryk

Den største udfordring for fagsprogets fortsatte udvikling er dog ikke lægelatinens aftagende betydning, men spørgsmålet om, hvordan man skal håndtere importen af alle de nye engelske fagudtryk til dansk. Den ovenstående liste over engelske udtryk i et nummer af Ugeskrift for Læger giver en del eksempler, som kan hjælpe os til at pejle os ind på problemerne.

For det første må man undgå engelske udtryk, når de uden besvær kan erstattes med et dansk, enten fordi oversættelsen er indlysende, eller fordi der allerede er indført et dansk udtryk. Det gælder en hel del af listens udtryk, bl.a. *kop* for *cup*, *guldstandard* for *gold standard*, *grænsetilfælde* for *borderline case*, *overkrydsningsforsøg* for *cross-over studie*, *opfølgingsstudie* for *follow-up studie*, *enkeldosisforsøg* for *single dosis studie*, *osteogent protein* for *osteogenic protein*, *ovulatorisk index* for *ovulatory index*, *uparret t-test* for *two-sample t-test* og *insulinlignende vækstfaktor (IVF)* for *insulin-like growth factor (IGF)*.

Hovedreglen må være, at forkortelser som i sidstnævnte eksempel baseres på det fordanskede udtryk, men man må dog anerkende, at nogle af dem har fået status af akronymer, som det vil være urimeligt at fordanske. Det gælder *ELISA* og *SPECT* i den ovennævnte liste og også et

ord som AIDS (der dog på fransk og spansk hedder *SIDA*). *COLD* (*chronic obstructive lung disease*) har også været meget brugt, men er elegant 'oversat' til *KOL* (*kronisk obstruktiv lungesygdom*) i Medicinsk Kompendium (13, p. 131).

Hvis det er umuligt direkte at oversætte det engelske udtryk må man søge et dansk udtryk, der har samme mening, fx tilbagekoblingsmekanisme for *feedback mechanism*. RIIS, der har interesseret sig særligt for dette problem, har blandt mange andre forslag (22) anbefalet *prøvesæt* for *kit*, *tilbageløbsileit* for *backwash ileitis* og *DNA-sondering* for *DNA-probing*. Her bør vi samarbejde med vore svenske og norske kolleger, men ikke kun med dem. Jeg ønskede en gang at oversætte de engelske statistiske udtryk *range*, *precision* og *accuracy* og fandt løsningen i en tysk statistikbog, hvor man benyttede ordene *Spannweite*, *Genauigkeit* og *Richtigkeit*, der utvunget lod sig oversætte til *spændvidde*, *nøjagtighed* og *rigtighed*. Vi skal huske på, at tysk og i øvrigt også hollandsk fagsprog har ganske de samme problemer som vort.

Somme tider kan problemerne løses ved simpelthen at 'opfinde' et nyt ord, der minder om det engelske, men som kan udtales på dansk. RIIS har således foreslået *komplians* og *non-komplians* for *compliance* og *non-compliance*, og på samme måde kunne man benytte *konfundans* og *konfundant* for *confounding* og *confounder*.

Trods sådanne bestræbelser undgår vi nok ikke et residuum af anglicismer som fx *shunt*, *case*, *flow* og *test*, men her opstår der problemer, når vi skal bøje dem. Mit sprogøre giver mig følgende former (bestemt ental/ubestemt flertal/ bestemt flertal): *shunten/shunte/shuntene*, *casen/cases/casene*, *flowet/flow/flowene*, *testen/test/testene*. En fremmedordbog angiver dog *tests* i flertal, Retskrivningsordbogen tillader *tester*, og nogle statistikere ynder endog at tale om *et test* (fx *et signifikanstest*), hvilket alt sammen illustrerer, at vi bør interessere os mere for standardiseringen.

Nogle af disse ord bruges også som verber (fx *at shunte* og *patienten shockedede*), og selvom vi i dag føler, at disse former er lidet mundrette, bliver de utvivlsomt mere og mere almindelige. Imidlertid kan man løbe ind i det problem, at det er umuligt at bøje det engelske verbum som et dansk, og så er der igen behov for opfindsomhed. Et eksempel er *bias*, som på engelsk både benyttes som substantiv og som verbum, fx i sætningen *the trial was biased*. Her har man på dansk valget mellem at omskrive (forsøget var *behæftet med bias*) eller at bibeholde det engelske verbum (*forsøget var biased*). For at undgå denne situation, kunne man foreslå, at *bias* blev udtalt på dansk (rimende på *Mathias*), og at man opdigtede verbet *at biasere*. Det er mundret, og brugte man ordene i undervisningen, ville de snart blive accepteret.

Endelig må det naturligvis kræves, at de importerede engelske ord er korrekte. Man bør ikke, som det er sket i Medicinsk Kompendium (13, p. 1534), omtale tyndtarmens bægerceller som 'gobble' cells. Det hedder *goblet cells*, idet en *goblet* på gammelt engelsk er et stillet drikkeglas. Udtrykket *to gobble (up)* betyder at sluge noget begærligt med ledsagende slubren, og det var næppe, hvad forfatteren mente.

Ortografi

Det har i tidens løb givet anledning til mange følelsesladede diskussioner, om fagudtrykkene skulle staves 'på dansk' eller 'på latin', dvs. med den stavemåde, der anvendes i regelret lægelatin, inklusive reglerne for transskription af græske ord og ordstammer. POVL RIIS har ved en energisk indsats som redaktør for Ugeskrift for Læger søgt at skabe ensartede regler, som (uden at jeg skal gå i enkeltheder) bygger på følgende hovedprincipper:

Enkeltord staves på latin, hvis de har bevaret deres latinske endelse, fx *thorax*, *oesophagus*, *oesophagitis*, medens fordanskede ord staves på dansk, fx *en øsofagit*. Dobbeltord staves også på latin, hvis begge ord har deres latinske form (fx *chylothorax*). Ellers staves de på dansk (fx *kolecystografi*) med den undtagelse, at første led staves på latin, hvis det er et substantiv i uforandret latinsk form (fx *thoraxkirurgi*) (23).

Der kan ikke være tvivl om, at der var tale om et prisværdigt initiativ, der netop afspejler den interesse for fagsproget, som jeg efterlyser i denne artikel. Alligevel må man nok nu erkende, at reglerne ikke har løst problemerne, da de i praksis har vist sig at være for komplicerede. Med undtagelse af Ugeskrift for Læger og Bibliotek for Læger følges de sjældent konsekvent. For at illustrere vanskelighederne kan jeg henvise til i kapitlet om *oesophagus* i Medicinsk Kompendium (13, p. 1491-1507), som netop er valgt, fordi det klart fremgår, at forfatterne har gjort deres bedste for at følge regelsættet. De benytter blandt andet følgende udtryk:

oesophagus, *oesophagitis*, *øsofagit*, *øsofageal*, *cholecystokinin*, *sphincter*, *sphinctere*, *sphinctertonus*, *refluks*, *refluksøsofagit*, *refluxoesophagitis*, *gastro-øsofageal refluks*, *reflux gastro-oesophagealis sine oesophagitis*.

De fleste af disse betegnelser er korrekte, men det burde ifølge reglerne hedde *kolecystokinin* og *sfinktere* i flertal (men *sphincter* i ental). Desuden bør *refluks* ikke staves med x i *refluxoesophagitis*, selvom det kombineres med *oesophagitis*. Ordet *refluks* er nemlig ikke

lægelatin, men et låneord for engelsk. Skulle man 'oversætte' det tilbage til latin, måtte det blive *refluxus* (analogt med klassisk latinsk *fluxus*). Den latinske diagnostiske betegnelse til sidst skulle således have været *refluxus gastro-oesophagealis sine oesophagitide* (da *sine* styrer ablativ). Den slags sproglige problemer er ganske selvforskyldte. De skyldes, at vi herhjemme i modsætning til det store udland ikke har opgivet illusionen om, at lægelatin fortsat spiller en rolle internationalt, og at vi endog føler os forpligtede til at ajourføre lægelatinen med vore egne oversættelser fra lægeengelsk.

Jeg kunne også have nævnt utallige ortografiske problemer i de øvrige kapitler, men mit formål er slet ikke at harcelere over alle 'stavefejlene' i Medicinsk Kompendium. Jeg ønsker kun at illustrere de urimelige konsekvenser af det nuværende ortografiske regelsæt. Det bør være tilladt at skrive, *at man nedfører et øsofagoskop i oesophagus og diagnosticerer en oesophagitis (eller en øsofagit)*, uden at man skal stave ordene forskelligt.

For at løse det problem er der to muligheder. Én løsning ville være, at man tillod dansk ortografi af alle enkeltord, også de ikke-fordanskede, fx *toraks* og *øsofagus*, idet man så forbeholdt den latinske ortografi til lægelatinske rester bestående af flere ord, fx *refluxus gastro-oesophagealis*. Da lægelatinen er på vej ud, ville det medføre, at ortografien gradvis blev mere og mere fordansket.

En alternativ løsning ville være, at alle ord med latinske og græske stammer blev stavet som på latin, når de benyttes i lægefaglig sammenhæng. Jeg ville af flere grunde foretrække denne mere konsekvente alternative løsning (selvom jeg i øvrigt i denne artikel efter bedste evne har søgt at overholde Ugeskriftets regler).

For det første undgår man at tilsløre ordenes etymologi. Anvender man den fordanskede ortografi, er det fx ikke indlysende, om et ord, der begynder med stavelsen *kol-* refererer til galden (*chole*) eller til tyktarmen (*colon*). Det afsløres først, hvis man skelner mellem *ch* (for græsk *chi*) og *c* (for græsk *kappa* og latinsk *c*). En dansk læge, der kun kender stavemåderne *tyroksin* og *tetraiodtyronin*, bliver også let forledt til at tro, at *tyr-* i de to ord har samme etymologi, men det er ikke tilfældet, eftersom *tyroksin* (*thyroxin*) er afledt af græsk *thyreos* (skjold) og refererer til skjoldbruskkirtlen, medens *tyronin* (*tyronin*) er afledt af græsk *tyros*, der betyder ost. Også denne forskel afsløres også først, hvis man ved stavningen skelner mellem *th* (for græsk *theta*) og *t* (for græsk *tau* og latinsk *t*).

For det andet vil en latinisering medføre, at det bliver lettere at benytte indeks i større lærebøger. Indeks i Medicinsk Kompendium er således en sær blanding af fordansket og latinsk

ortografi, hvilket medfører, at man ikke på forhånd kan vide, hvor man skal søge et ord, der på latin begynder med fx th, ch eller ph,

For det tredje vil man opnå den fordel, at fagordene bliver stavet på samme måde som på engelsk, og at man endog kan se, at ord som fx thyroxin og tyronin på engelsk skal udtales forskelligt.

For det fjerde vil man opnå en bedre overensstemmelse mellem den lægevidenskabelige ortografi og den, der anvendes inden for farmacien. Det er vigtigt, da der ofte forekommer navne på medikamina i faglitteraturen. Den eneste ulempe er, at man ved en latinisering af ortografien vil fjerne sig mere fra svensk og norsk, men forholdet kan umuligt give gensidige forståelsesproblemer, da de også skal forholde sig til engelsk.

En anden ortografisk detalje bør også nævnes. Ifølge officiel dansk retskrivning bør sammensatte ord ikke deles, men den regel overholdes ikke længere, utvivlsomt pga. indflydelse fra engelsk. ”Hvis man går ind i Odense *Banegård Center* kan man tage *intercity toget* til Hovedbanegården og så skifte til en *bybane station* for derefter at spadsere ned til *Panum Institutet*” De kursiverede udtryk burde alle være stavet i et ord, men det er der næppe mange, der studser over i vore dage. Blader man lidt i Medicinsk Kompendium, kan man finde utallige lignende eksempler, fx *hiatus hernie*, *colon sygdom*, *diaré patienter* og *plasma calcium*. Det ville være meget nyttigt, hvis man legaliserede sådanne delinger af ord, da det ville gøre især lange udtryk meget lettere at læse, fx *akromioklavikulær leddet*, *syre-base forstyrrelser*, *adenosindeaminase mangel* og *underekstremitets arteriosklerose*. Mon ikke Dansk Sprogævn inden alt for længe når samme konklusion? De plejer jo at lytte til, og i dette tilfælde se på dagligsprogets udvikling.

Det vigtigste spørgsmål er imidlertid ikke, om vi løser de ortografiske og andre detaljproblemer på den ene eller den anden måde. Det er langt vigtigere, at vi begynder at interessere os aktivt for det danske fagsprogs udvikling. Fagsproget er som nævnt i indledningen det videnskabelige håndværks fornemste værktøj, og et upræcist fagsprog befordrer upræcis tænkning.

Professor dr. med. Henrik R. Wulff
Gladsaxevej 16
2860 Søborg

Summary

Henrik R. Wulff

From medical Latin to medical English and medical Danish. A historical survey with a practical purpose.

The historical development of medical English and Medical Danish from medical Latin is described, and the present status of these professional languages is discussed. Medical English is thriving well. It has become the international *lingua franca* of the medical world and it has proved extremely productive. Old Latin (and Graeco-Latin) terms have been anglicized and numerous new terms are being invented, often in the form of neoclassical compounds, i.e. new combinations of Latin and Greek word elements. Medical Danish, on the other hand, faces many difficulties. Anatomical terms and many disease names are still written in Latin, and Danish doctors are even expected to inflect the Latin words (e.g. obs. pro ulcere ventriculi and cauda pancreatis). In addition, English words are used to an increasing extent, and it may be feared that in a not too distant future professional communication among Danish doctors will take place in English. To ensure that this does not happen, it is required that the Danish medical profession takes an active interest in the development of medical Danish. They must abandon the illusion that medical Latin still has a role to play, and they must danicize anatomical terms and disease names, making sure, for the sake of international communication, that the danicized terms resemble the anglicized ones as much as possible. English words must, whenever possible, be translated into a similar Danish word or replaced by appropriate Danish terms. An attempt to standardize the orthography of medical terms was not successful, and it is suggested that the danicized spelling of medical terms (k for ch, f for ph etc) is replaced by international orthography.

Litteratur

---

1. Pliny. Natural History, volume VI, liber XXII. Loeb Classical Library. London:Heinemann 1969: 136.
2. Dirckx JH. The Language of Medicine. Its Evolution, Structure and Dynamics. Hagerstown: Harper and Row 1976.
3. Harpestreng H. Liber herbarum (udgivet af H. Hauberg). København: Hafnia 1936: 124.
4. Allen SW: Vox latina. Cambridge: Cambridge University Press 1965: 107-8..
5. Steensen N. Proemium demonstrationum anatomicarum in Theatro Hafniensi Anni 1673. I: Maar V (udg) Nicolai Stenonis opera philosophica, vol 2. København: Vilhelm Tryde 1910: 249-56.
6. Cowper W. Ossifications or petrifications in the coats of arteries particularly in the valves of the great artery. Philosophical Transactions of the Royal Society 1706. I: Major RH (udg.) Classic Descriptions of Disease. Springfield: Charles C Thomas 1945: 340.
7. Garrison FH. History of Medicine (4th ed). Philadelphia:Saunders 1929: 358.
8. Ólafsson Ó. Dr. P.A. Schleisner. Bibliotek for Læger 1998: 190: 5-9.
9. Bang OL. Obervationes medicae in praxi privata collectae. København: Schultz 1822.
10. Bang OL. Schema diariorum febribus describendis at curandis. København: Bianco Luno 1842.
11. Prætorius E. Forordningslære. København: Rosenkilde og Bagger 1951.
12. Wulff HR. Om nomenklaturen i Medicinsk Kompendium. stud. med. 1958: 16: 4.
13. Lorenzen I, Bendixen G, Hansen NE (udg.). Medicinsk Kompendium (15. udg). København: Nyt Nordisk Forlag 1999.
14. Madvig JN. Latinsk sproglære til skolebrug. København: Gyldendal 1867: 13.
- 15 Videnskab og Praksis. Ugeskrift for Læger 2000; 162: 6391-6433.
16. Hyllested P, Østergaard U. Latinsk grammatik. København: Gyldendal 1995: 97-99.
- 17 Guttman W. Medizinische Terminologie (8. udg.). Berlin: Urbam & Schwarzenberg 1917
18. Høy A. Det medicinske fagsprogs terminologi -en patient med behov for behandling? (PhD-afhandling). Kolding: Syddansk Universitet 1998.
19. Hesse R. Mens docta in corpore doctoris. Lærebog i latin for medicinere. 5. udg. Akademisk forlag 1978.
20. Aalkjær V. Doktorlatin (3. udg.). København: Munksgaard 1986: 34.

-
21. Sørensen E, Nielsen EH. Terminologia medicina. København: Nyt Nordisk Forlag 1961.
  22. Riis P. Sproglige noter. København: Lægeforeningens forlag 1990: 43.
  23. Engelbrecht N, Riis P. Sundhedsvidenskabelig sprogpolitik. Ugeskrift for Læger 1997; 159: 3752-54.